AJANKOHTAISSELONTEKO TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSESTA

Teija Tiilikainen
Johtaja
Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus
Lausunto on annettu henkilökohtaisessa ominaisuudessa

Eduskunnan talousvaliokunta 28.4.2022

Johdanto

Selonteossa arvioidaan Venäjän hyökkäyssodan vaikutuksia Suomen turvallisuuspoliittiseen ympäristöön laaja-alaisesti. Muutoksen katsotaan olevan perustavaa laatua ja pitkäkestoinen. Se heikentää Suomen turvallisuustilannetta ja lisää Suomeen kohdistuvan sotilaallisen aggression uhkaa. Kansainvälisen yhteistyön otaksutaan rapautuvan entisestään keskinäisen luottamuksen heikentyessä sodan seurauksena.

Selonteossa tuodaan esille tarpeita ja mahdollisuuksia Suomen turvallisuuden vahvistamiseksi epävarmuuden valtaamassa turvallisuusympäristössä. Kansallisen puolustuksen vahvistaminen, sekä kahden- että monenvälinen kansainvälinen puolustusyhteistyö ja laajan yhteiskunnallisen kriisinkestokyvyn ja huoltovarmuuden lujittaminen nousevat esiin.

Tilanteessa, jossa Venäjän poliittis-strategiset tavoitteet ovat epäselvät ja jossa sen päämääriin ja toimintatapoihin on mahdotonta vaikuttaa kansainvälisen yhteisön toimesta, Suomen aiempaa vahvempi ankkuroituminen yhteispuolustusjärjestelmiin samanmielisten valtioiden kanssa nousee esiin tehokkaimpana vaihtoehtona valtion suvereniteetin ja turvallisuuden varmistamiseksi. Nato-jäsenyyden toteuttaminen toimii vahvimpana ratkaisuna Suomen turvallisuuden monimuotoiseksi ja pitkäaikaiseksi lujittamiseksi.

Kiinnitän tässä lausunnossa huomiota ensin Venäjän poliittis-strategiseen tavoitteenasetteluun ja sen vaikutuksiin Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Sitten teen huomioita hybridiuhkatilanteesta Suomen näkökulmasta. Lopuksi esitän joitakin näkökulmia Nato-jäsenyyden toteuttamiseen liittyen.

Venäjän tavoitteet ja Suomen turvallisuus

Venäjää on jo pitkään luonnehdittu revisionistiseksi valtioksi, joka ei ole tyytyväinen nykyiseen asemaansa kansainvälisessä järjestelmässä. Maan historiallinen suurvaltaidentiteetti ei ole sopusoinnussa sen rajallisen kansainvälisen valta-aseman kanssa. Tämä valta-asema nojaa Venäjän suhteelliseen valtaan tilanteessa, jossa erityisesti taloudellis-teknonologiset valtatekijät samoin kuin pehmeää valtaa ilmentävät kulttuuriset tekijät toimivat sekä läntisen maailman että Kiinan ja muiden nousevien alueellisten suurvaltojen eduksi. Omaa asemaansa pönkittääkseen Venäjä joutuu tukeutumaan

sotilaalliseen voimaan – sekä voimankäytöllä uhkaamiseen että viime vuosina myös kasvavassa määrin sotilaallisen voiman käyttöön. Sota Ukrainaa vastaan avasi uudenlaisen horisontin tässä politiikassa. Venäjän johto ei kaikesta päätellen aiemman tavoin tue tarvetta naamioida operaatiotaan kansainväliseltä yhteisöltä toimintansa oikeuttamiseksi. Sillä on nähtävästi myös perusteita luottaa siihen, ettei Kiina avoimesta hyökkäyssodasta huolimatta käännä sille pysyvämmin selkäänsä. Venäjän autoritäärisen järjestelmän luonne ja pidempiaikainen järjestelmällinen toiminta kansalaisyhteiskunnan ja sananvapauden nujertamiseksi ovat olennainen osa maan revisionistisen ja aggressiivisen ulkopolitiikan kestävyyden varmistamista. Nämä toimet yhdessä kotimaisen informaatioympäristön taitavan manipuloimisen kanssa heikentävät kansainvälisen yhteisön mahdollisuuksia vaikuttaa maan politiikkaan aggressiivisen hyökkäyssodan samoin kuin muiden kansainvälisen oikeuden sääntöjen rikkomisen lopettamiseksi.

Venäjän pidemmälle menevällä tavoitteenasettelulla on ratkaiseva merkitys Suomen turvallisuuden näkökulmasta. Venäjä tavoittelee asemansa palauttamista entisen Neuvostoliiton alueella käyttämällä siihen erilaisia keinoja tilanteesta riippuen. Energiapoliittiset välineet, nk. jäätyneiden konfliktien hyväksi käyttäminen tai suorat poliittis-sotilaalliset painostusvälineet ovat kaikki esimerkkejä välinevalikoimasta. Jännitteen ylläpitäminen lännen suuntaan tukee Venäjän suurvaltapoliittista tavoitteenasettelua samoin kuin sen autoritäärisen poliittisen järjestelmän jatkuvuutta. Ukrainan, Georgian ja Moldovan jäsenyysprosessien edistäminen EU:n kanssa tultaneen jatkossakin esittämään kielteisessä valossa lännen etupiirin laajentamishankkeina.

Venäjän ja lännen välille syntyy sodan myötä jyrkempi ja pidempiaikainen vastakkainasettelu, jonka muotoja ja kestoa on tässä vaiheessa mahdotonta arvioida. Venäjän onnistunut kotimainen informaatiokampanja hyökkäyssodan oikeuttamiseksi vaikuttaa konfliktiasetelmaan maan yhtenäisyyttä ylläpitävällä tavalla.

Kiinan rooli vaikuttaa ratkaisevasti Venäjän mahdollisuuksiin laajentaa etupiiriään toiveidensa mukaisesti. Ukrainan sodan aikana on alkanut vaikuttaa siltä, että Kiina näkee kaikesta huolimatta enemmän omaa etua kuin haittaa Venäjän aggressiivisesta käyttäytymisestä. Ainakin toistaiseksi vaikuttaa siltä, että Kiina seisoo jatkossakin tukevasti Venäjän rinnalla konfrontaatiossa lännen kanssa.

Suomen välittömän turvallisuusympäristön voi selonteossa esitetyn arvion mukaisesti katsoa heikentyneen ratkaisevasti ylläkuvatuista seikoista johtuen. Venäjän intressissä ei ole etsiä lännen kanssa yhteisiä ratkaisuja Euroopan turvallisuuspoliittisen tilanteen vakauttamiseksi. Sen intressissä on sen sijaan ylläpitää konfliktiasetelmaa, joka tarjoaa sille näennäisen oikeuden käyttää suurvaltapoliittisia välineitään oman asemansa lujittamiseksi.

Tilanteessa, jossa kansainvälinen järjestys tulee yhteisten sääntöjen ja instituutioiden sijaan jatkossa nojaamaan entistä vahvemmin sotilaallisen voimatasapainon varaan, Suomen nykyistä vahvempi ankkuroituminen läntiseen arvoyhteisöön on perusteltua. Selonteon argumenttia Nato-jäsenyydestä Suomen ja sen lähialueiden turvallisuutta vakauttavana tekijänä voi pitää perusteltuna.

Hybridiuhkatilanne Suomen näkökulmasta

Hybridiuhkavälineet ovat vakiintunut osa Venäjän politiikkaa sen omien intressien edistämiseksi. Ne nähdään keskeisinä välineinä ’poliittisessa sodankäynnissä’ länttä vastaan. Läntisten toimijoiden silmissä ’epätavallisiksi’ mielletyt vaikuttamisvälineet hahmotetaan siis ’tavallisina’ ja perusteltuina keinoina Venäjän aseman ja intressien suojelemiseksi.

Informaatiovaikuttaminen on keskeisessä roolissa lähes kaikissa hybridiuhkaoperaatioissa. Informaatiovaikuttaminen on syytä ymmärtää jatkuvaksi, systemaattiseksi ja kokonaisvaltaiseksi informaatioympäristön manipuloinniksi. Sen torjuminen edellyttää paljon kokonaisvaltaisempia välineitä kuin yksittäisiin informaatio-operaatioihin vastaaminen. Selonteossa Venäjän informaatiovaikuttaminen länsimaissa nähdään oletettua heikommaksi. Venäjä pystyi kuitenkin ohjaamaan kansainvälistä julkisuutta Ukrainan hyökkäyssodan alla erehdyttämällä läntiset toimijat sen valmiiksi käsikirjoittamaan rooliin sen omassa tarinassa. Tässä tarinassa Venäjä puolustautui Naton laajentumiselta ja lännen Naton suhteen tekemiltä sopimusrikkomuksilta ja pyrki neuvottelemaan lännen kanssa sen omien turvallisuusintressien turvaamiseksi. Länsi tarjosi pitkään Venäjän tarinalle yliotteen sen sijaan, että olisi yhtenäisellä strategisella viestinnällä haastanut tarinan juonen. Venäjän tarvetta neuvotella Naton laajentumisesta tilanteesta, jossa Ukrainan ja Georgian Nato-jäsenyydet ovat paljon etäisempi mahdollisuus kuin vuonna 2008, ei voi perustella reaalipoliittisin syin.

Strateginen viestintä on keskeisessä roolissa hybridiuhkien torjunnassa yhtä hyvin Suomen oman tilannetietoisuuden ja resilienssin ylläpitämiseksi kuin pelotevaikutuksen aikaansaamiseksi suhteessa Venäjään. Vaikuttamisyritysten tekeminen näkyviksi ja myös muihin kuin Suomeen kohdistuvien hybriditoimien pitäminen esillä suomalaisessa julkisuudessa tukevat laaja-alaista yhteiskunnallista varautumista. Toisaalta, hybridiuhkatoiminnan tavoitteiden ja päämäärien tunnetuksi tekeminen edistää samaa tavoitetta. Kun vieraan valtion toteuttamat hybridiuhat ymmärretään keinoksi rapauttaa kansallista konsensusta ja päätöksentekokykyä sekä kansalaisyhteiskunnan luottamusta vallankäyttäjiin, kansalaiset kykenevät arvioimaan kriittisesti omaa toimintaansa hybridiuhkatilanteessa.

Käynnissä olevassa kansallisessa päätöksentekotilanteessa Venäjä saattaa koettaa häiritä päätösprosessia hybridiuhkavälineitä käyttämällä. Tällöin se saattaa esimerkiksi toimia siten, että päätöksentekijöiden huomio kohdistuisi ratkaisevalla hetkellä muualle Suomen turvallisuuden ja alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi. Natoon liittymisen jälkeen Venäjän puolestaan olisi arvioitava, minkälaisia yhteisiä reaktioita sen Suomeen kohdistamista hybridiuhkatoimista saattaisi seurata. Nato on julistanut kyberuhat alueeksi, johon sovelletaan sen viidennen artiklan mukaista yhteispuolustusta. Tulevana kesänä julkaistavassa Naton uudessa strategiassa on odotettavissa samankaltaista kehitystä myös laajemman hybridiuhkarepertuaarin suhteen.

Hybridiuhat tulevat pidemmällä aikajänteellä olemaan vahvistuvassa määrin esillä autoritääristen valtioiden demokratioihin kohdistavana painostus- ja vaikuttamiskeinona, joihin liittyy myös huomattavia taloudellisia riskejä. Suomen yhteiskunnallisen varautumisen

tulee olla suunnitelmallista ja laaja-alaista sekä nojautua riittävässä määrin myös kansainväliseen yhteistyöhön.

Suomen liittyminen Naton jäseneksi

Euroopan turvallisuuspoliittisen tilanteen heikentyminen ratkaisevalla ja pitkäkestoisella tavalla luo selkeän perusteen Suomen Nato-jäsenyyden toteuttamiselle. Sotilaallisen voimankäyttökynnyksen alentuminen ja autoritaariseen järjestelmään liittyvä pidäkkeetön mahdollisuus tarttua sotilaalliseen voimaan muodostavat selkeän uhan Suomen turvallisuudelle. Nato-jäsenyydestä tulee hakea sekä sotilaallista pelotevoimaa voimankäytön ja sotilaallisten konfliktien ehkäisemiseksi että yhteistä varautumista yhteispuolustuksen toteuttamiseksi konfliktin tilanteessa.

Selonteossa käydään läpi Nato-jäsenyyden keskeiset lyhyen tähtäimen seurausvaikutukset, mutta niiden rinnalla pidempiaikaisia vaikutuksia ja erityisesti Naton roolin merkitystä keskeisenä poliittisena yhteistyöfoorumina tulee tässä yhteydessä korostaa.

Kansainvälinen kehitys kulkee kohti jakautunutta maailmanjärjestystä, jossa yleismaailmallisten sääntöjen ja instituutioiden rooli heikentyy jatkossa entisestään. Tässä tilanteessa tiiviin ja toimivan transatlanttisen yhteistyön merkitys korostuu. Sotilaallisen voiman merkityksen korostuessa Euroopan vakautta ylläpitävänä voimana Yhdysvaltain sitoutuminen Eurooppaan on keskeistä.

Jännitteisessä kansainvälispoliittisessa ympäristössä Nato toimii transatlanttisen yhteistyön merkittävimpänä foorumina, jonka puitteissa määritellään ja ohjataan yhteistyön luonnetta myös järjestön perustehtävien ulkopuolisissa kysymyksissä. Tässä tilanteessa Suomen täysivaltainen rooli Naton jäsenenä ja sen päätöksenteossa avaa sille tärkeitä vaikutusmahdollisuuksia.